

Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları ve Doğu'daki Yansımaları: Mardin ve Hakkâri (1934-1945)

Celebrations in its Centenary and its Reflections in the East: Mardin ve Hakkâri (1934-1945)

Erkan AFŞAR

Associate Professor, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and
Administrative Sciences, Department of International Relations, Van, Türkiye
Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Van, Türkiye
Orcid: 0000-0002-3787-8162 / E-mail: eafsar@yyu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atf: Afşar, E. (2023). Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları ve Doğu'daki Yansımaları: Mardin ve Hakkâri (1934-1945). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Republic Special Issue, 215-229.

Afşar, E. (2023). Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları ve Doğu'daki Yansımaları: Mardin ve Hakkâri (1934-1945). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 215-229.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 04 August / Ağustos 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 15 October / Ekim 2023

Published/Yayın Tarihi: 29 October / Ekim 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October / Ekim

Issue/Sayı: Republic Special Issue/Cumhuriyet Özel Sayısı **Pages/Sayfa:** 215-229

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Erkan AFŞAR).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Devletlerin ve toplumların tarihlerinde önemli günler her daim olmuştur. Tarihi süreçte kazanılan askerî ve siyasî zaferler sonrasında belli gün ve tarihler “milli bayram” kabul edilerek, devletlerin, toplumların güçlenmesi ve dönüşümünde, ulus bilincinin artırılmasında, toplumsal birlikteliğin sağlanmasında önemli katalizör görevi görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de 29 Ekim 1923 tarihi yeni Türk devletinin yeni rejiminin belirlendiği önemli milli günlerdendir. Cumhuriyet rejiminin yasalarla resmileştirilip bu doğrultuda bayram kutlamaların yapılması halkın rejime karşı aidiyet duygusunu da pekiştirmeyi hedeflemiştir. Bu minvalde yurdun birçok yerinde olduğu gibi Doğu’daki illerde de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları belli bir program çerçevesinde coşku ve heyecan içerisinde gerçekleştirilmiştir. Mardin ve Hakkâri’de de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da aynı coşku ve heyecanla kutlanmıştır. Özellikle bu iki Vilayetin kendine has farklı kodlarından kaynaklı yapısından dolayı merkezi idare bu tür milli bayram kutlamalarını önemsemiştir. Çalışma kapsamında da 1934-1945 yılları arasında Mardin ve Hakkâri’de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında nelerin hedeflendiğine, nelerin yapıldığına, arşiv ve resmi belgeler dikkate alınarak değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rejim, cumhuriyet, kutlama, Mardin, Hakkâri

Abstract

There have always been essential days in the history of states and societies. After the military and political victories won in the historical process, specific days and dates were accepted as “National Holidays” and served as an essential catalyst in strengthening and transforming states and societies, raising national consciousness, and ensuring social unity. In the history of the Republic of Turkey, October 29, 1923, was one of the critical national days when the new regime of the new Turkish state was determined. The officialization of the Republican regime by law and the celebration of the feast in this direction also aimed to reinforce the feeling of belonging of the people to the regime. In this respect, as in many parts of the country, Republic Day celebrations were held in the provinces in the East with enthusiasm and excitement within the framework of a particular program. Republic Day celebrations in Mardin and Hakkâri were celebrated with the same enthusiasm and excitement. Mainly due to the different codes of these two provinces, the central administration has given importance to such national holiday celebrations. Within the scope of the study, what was aimed and what was done in the Republic Day celebrations in Mardin and Hakkâri between 1934-1945 was mentioned, taking into account archives and official documents.

Keywords: Regime, Republic, Celebration, Mardin, Hakkâri

Giriş

Devletlerin tarihlerinde önemli yer tutan milli bayramlar, eski Türk devletlerinden günümüze kadar geçen zamanda ulus bilincinin artırılmasında, toplumsal birlikteliğin sağlanmasında önemli katalizör görevi görmüştür. Tarihi süreçte kazanılan askerî ve siyasî zaferler sonrasında belli gün ve tarihler “milli bayram” kabul edilerek, devletlerin, toplumların güçlenmesi ve dönüşümü hedeflenmiştir. Ulusal bilincin artırılmasına yönelik bir anlayışı içeren milli bayram kutlamaları Türkiye Cumhuriyeti döneminde, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddesine 29 Ekim 1923'te “*Türkiye Devleti'nin Hükümet şekli Cumhuriyettir*” ifadesinin eklenmesinin ardından yapılan resmi düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşmiştir (Bolat, 2007, s. 52-53).

Başta siyasal reformlar¹ olmak üzere diğer alanlarda yapılan yeniliklerin halk tarafından benimsenmesi, içselleştirilmesi ve milli bir ulus bilincinin oluşturulması ekseninde milli bayram günlerinin resmileştirilip bu minvalde kutlamaların yapılması ulus devletlerin tarihlerinde önemli yer tutmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra bu doğrultuda ilk düzenlemenin 26 Ekim 1924'te 986 numaralı kararnameyle yapıldığı görülmektedir (Düstur, 3.Tertip, s. 666; BCA, 030.18.01.01/011.48.17). Bu kararnameden sonra, hükümet hem 29 Ekim ve hem de 23 Nisan tarihlerinin “*Milli Bayram*” olarak kabul edilmesi için 14 Aralık 1924'te bir kanun hazırlığı için çalışmalar yapmıştır (BCA, 30.18.11/12.62.13). Bu doğrultuda 8 Şubat 1925'te bir kanun tasarısı hazırlanmıştır (BCA, 30.18.11/12.75.6). Tüm bu gelişmeler sonrasında 1924 kararnamesi esas alınarak Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, “*Cumhuriyetin ilânına müsadif 29 Teşrinievvel gününün millî bayram addi hakkında kanun*” teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulüyle 19 Nisan 1925 tarihinde kanunlaşmıştır (TBMM Zabıt Cerideleri, Devre:2, Cilt:18, 1976, s. 164-165; Düstur, 3. Tertip, s. 209). Tüm bu hukukî süreçlerden sonra 29 Ekim 1923 tarihinin “*Milli Bayram*” olarak kabulüyle birlikte Cumhuriyet rejiminin faziletlerini, getirdiklerini topluma anlatma, benimsetme ve aidiyet duygusunu artırmada önemli işlevi olan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, kabul edildiği tarihten itibaren coşkulu ve kalabalık bir şekilde devletin resmi kurumlarınca organize edilerek kutlanmıştır (Afşar, 2022, s. 248-262).

Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, kanun çıkarıldıktan sonra Cumhuriyetin ilanının 10'uncu yıl dönümü olan 1933 yılına kadar belirlenen program çerçevesinde yapılmıştır. Cumhuriyet'in 10'uncu yılı kutlamalarına ayrı bir ehemmiyet verilmiştir (Doğaner, 2007, s. 119). Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılanların hem ülke içinde ve dışında anlatılması hem de 1933 yılından sonra yapılacak olan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına örnek teşkil etmesi bakımından 10'uncu yıl programını hazırlamak amacıyla Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) çalışmalara ayrı bir ehemmiyet vermiştir (BCA, 490.01/1150.36.1; Özüçetin, s. 1-22; Afşar, 2022, s. 248-262). Bu kapsamda ilk olarak Cumhuriyet'in 10'uncu yıl kutlamalarına yönelik Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 11 Haziran 1933'te kabul edilen 2305 sayılı kanun ile Cumhuriyetin 10'uncu yıl törenlerinin genel esaslarının belirlendiği “*Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu*” çıkartılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1933, s. 185-186). Kanunda, Cumhuriyet'in 10'uncu yıldönümünün büyük bir coşkuyla üç gün boyunca kutlanması ve valiliklerce belirlenen meydanlarda “*Halk Kürsülerinin*” kurulması önemle vurgulanmıştır (BCA,490.01/1150.37.1-373; Afşar, 2022, s. 248-262). Bunun yanında dikkat çeken bir hususta, kutlamaların köyleri kapsayacak şekilde genişletilmesi ve köylere has bir kutlama programının çıkartılmasıydı (BCA, 490.01/1150.37.1-228).

Hükümet, kanunun uygulanması için çıkardığı yeni kararnamelerle de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının kimler tarafından ne şekilde organize edileceğini ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir (BCA, 490.01/1150.36.1). Bu minvalde Başbakanlıkta, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Bey (Peker)² başkanlığında, Erzurum Mebusu Nafi Atuf (Kansu) Bey'in de üyesi olduğu, Milli Müdafaa, Dâhiliye ve Maarif vekillerinden oluşan “*Kutlama Yüksek Komisyonu*” kurulmuştur (Resmi Gazete, Sayı:2452, Kararname No:14668, 15 Temmuz 1933, s. 1). Ayrıca, Kutlama Yüksek Komisyonu'na bağlı olmak üzere tüm yurttan il ve ilçelerde de *Komite ve Heyetler* oluşturmasına da karar verilmiştir. Bu kurullar, Cumhuriyet idaresinin 10'uncu yıldönümündeki kutlamalarında, Türk inkılâbının esaslarını ve Cumhuriyet rejiminin, önemini, faydalarını ve on yıl da Cumhuriyet hükümetlerinin yaptıklarını halka anlatmakla görevlendirilmiştir (BCA, 490.01/1150.36.1).

Cumhuriyetin 10'uncu yılı ve sonraki yıllardaki kutlamalarında tüm kesimleri kapsaması bağlamında Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatlarının olduğu il, ilçe ve nahiyeler başta olmak üzere köy meydanlarına kadar halkın en çok toplanabileceği yerlerde “*Halk Kürsülerinin*” (BCA, 490.01/2.9.12) kurulması talimatı verilmiştir. Valiliğin isteği üzerine illerde Halkevleri ve ilçelerde Halkodaları vasıtasıyla kurulan Halk Kürsülerindeki temel hedef, yapılan inkılapların anlam ve önemini toplumun tüm kesimlerine anlatarak devlet ile halk arasında var olan boşluğun doldurulmaya çalışılmasıydı (Zeyrek, 2016, s. 16). Cumhuriyet Bayramı kutlama törenlerinde kurulan Halk Kürsülerinde, Cumhuriyet rejiminin önemi ve inkılapların faziletleri

¹ Bu anlamda Birinci Meclisin açılması ilk ve en önemli siyasal reformların başında gelmektedir. Bkz. M. Özalper, “Birinci Meclis'te Muş Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 13, Haziran 2015, s. 512-528.

² Recep Peker ile ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Koçlar, *Recep Peker, Bir inkılâpçının Hikâyesi*, Berikan Yayınevi, 2022.

üzerinde durularak yapılan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel reformlar tüm vatandaşlara anlatılmış, bu kutlamalarla ulus devlet kimliğinin oluşum süreçlerine ve toplum kesimlerinin dönüşümüne de önemli katkı sağlama da hedeflenmiştir (Pınar-Tunç, 2021, s. 162). Bu bağlamda halkın Cumhuriyet ideolojisine ilişkin inancının perçinleşmesinde, topluma inkılap ideolojisinin aşılması çabasında Halk Kürsüleri, ulusal heyecan günlerinin en etkin aracı olmuştur (Teke, 2019, s. 21).

1933 yılından itibaren yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının hepsinde 10'uncu yıl dönümü kutlama programının esas alındığı görülmüştür. Bu programlarda dikkat çeken hususlar, halkın kalabalık bir şekilde bayram kutlamalarına katılımını sağlamak, vatandaşların dikkatini çekecek etkinliklerin yapılması idi. 26 Eylül 1936'da Dâhiliye Vekâleti tarafından Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Başkanlığına gönderilen bir yazıda da halkevlerinin rolüne dikkat çekilmiştir (BCA, 490.1.0/3.13.26). Cumhuriyet rejiminin ve yapılan inkılapların halka anlatılması ve benimsetilmesi sürecindeki tecrübelerinden ve başarılarından dolayı halkevlerinin milli bayramlardaki kutlama komitelerinin içerisinde yer almaları istenmiştir. Devletlerin gerektiği zaman toplumun işleyiş ve değişim süreçleri için bazı ideolojik aygıtları kullandığı olmuştur (bkz. Althusser, 1978, s. 61-63; Erol, 2020). Halkevleri de bu süreçte, Halk Kürsülerinin kurulması başta olmak üzere, konferans ve çeşitli etkinliklerin organize edilmesinde ve gerçekleştirilmesinde devletin kullandığı en önemle ideolojik/kültürel merkezlerdendir. Yeni kurulan Türk Devletinin gelişim/dönüşümünde önemli kurumsal yapılarından biri olan Halkevlerinin özellikle kırsal kesimdeki vatandaşların sosyo-kültürel gelişimine katkıları ve yeni sisteme entegresindeki başat rolü dikkate değerdir.

Bu çalışmada, tarihsel süreçte Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının ülkenin Doğusunda yer alan farklı parametreleriyle ön plana çıkan Mardin ve Hakkâri'de nasıl ve ne şekilde kutlanıldığına, nelerin yapıldığına ve hedeflendiğine 1934-1945 yılları arasında arşivde var olan yıllar dikkate alınarak değinilmiştir.

1. Mardin'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)

1.1. 1934 Yılı Kutlamaları

Mardin'de Cumhuriyet Bayramının 11'inci yılı kutlamaları için hazırlıklar çıkarılan kanun ve genelgeler doğrultusunda yapılmıştır (bkz. Bolat, 2007) Mardin'de de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını valilik, halkevi ve halkodaları organize etmiştir. Bu amaçla ilk olarak 28 Ekim 1934 sabahında Mardin Valiliğince kutlama programı yayınlamıştır. Şehrin bütün resmi daire ve müesseseleri baştanbaşa bayrak ve firka armalarıyla donatılmış, taklar(kürsü) kurulmuştur.

Valiliğin belirlediği programa göre, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları 28 Ekim 1934'te öğleden sonra saat 14:00'te başlamak suretiyle 30 Ekim 1934'de saat 24:00'e kadar sürecek şekilde planlanmıştır. Valilikçe yayımlanan Cumhuriyetin 11'inci yıl dönümü merasim programına göre;

29 Ekim sabahı saat 09:00'da törenlere 101 pare top atışıyla Valilik önünde başlanmıştır. Cumhuriyet Meydanı'nda saygı duruşu, İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşlarından sonra resmî kabul için heyetler kabul edilmiştir. Bu heyetler içerisinde; Askeri Kumandan ve Maiyeti Erkânı Harbiye, Sabit ve Seyyar Jandarma Heyeti Askeri Mahkeme Heyeti, Vilayetteki Umumi Müfettişler, Adliye Heyeti, Defterdarlık ve Maiyeti, Gümrük ve İnhisarlar, Tapu Müdürleri, Emniyet Müdürü, Hususi Muhasebe Müdürü, Vilayet Daimi Encümeni, Nafia Başmühendis ve Maiyeti, Ziraat, Nüfus, Baytar, Posta ve Mücadele Müdürleri, Sıhhat Müdürü, Belediye Reisi ve Heyeti, Ticaret Odası ve Heyeti, Halkevi ve Heyeti, Hilali Ahmet ve Heyeti Himaye-i Etfal ve Tayyare Cemiyetleri, Muallimler Birliği, Vilayet Meclisi Umumi Azası Evkaf Müdürü ve Maiyeti Müftülük, Maliye Müesseseleri, Ziraat Bankası Mensupları, Esnaf Teşekkülleri ile dini liderler yer almışlardır (BCA,490.1.0./1146.23.2, s. 16)

Resmî kabul bittikten sonra merasim geçiş yeri olarak belirlenen Mardin Vilayet Konağı önündeki Cumhuriyet Meydanında kutlamalara geçilmiştir. Belediye, Maarif Müdürlüğü ve İnzibat Zabıtlığı gündüz ve gece yapılacak etkinlik ve eğlencelerde ortak bir program çerçevesinde hareket etmişlerdir. Tertip programına uygun olarak meydana toplanan kalabalık hep bir ağızdan önce İstiklal Marşını sonrasında ise bando eşliğinde Cumhuriyetin 10. Yıl Marşını söylemişlerdir. Ulus kimliğinin oluşumunda önemli bir argüman olan marşlardan sonra belediye tarafından kurulmuş olan kürsüde önceden belirlenen kişiler Cumhuriyet Bayramının 11'inci yıldönümüne dair konuşmalar yapmışlar, Cumhuriyetin ve istiklalinin önemini vurgulamışlardır. Ayrıca öğrenciler şiirler, destanlar ve manzumeler ile Cumhuriyet idaresinin önemi ve ülkeye faydalarına değinmişlerdir.

Bayram kutlamalarının geceki kısmında ise Belediye tarafından Mardin Kalesinin burçlarına meşaleler yakılarak bırakılmış, Evkaf Müdürlüğüne de minareler, süslenip ışıklandırılmıştır. Halkevi, Belediye ve Ticaret Odasının organize ettiği geceki kutlamalarda ayrıca sınırdaki ve içerdeki jandarmalardan, halk ve halk teşekküllerinden, mekteplilerden fener alayları oluşturulmuş, milli oyunlar oynanmıştır. Buradaki temel amacın halkın kutlamalara katılımını sağlayarak Cumhuriyet rejiminin anlam ve önemini özgürlükçü ve halkçı yönünü göstermektir (BCA,490.01.0/1146.23.2, s. 16).

Cumhuriyetin 11'inci yıl dönümü kutlamalarının Mardin'de geçen yıllara göre daha coşkulu, canlı ve kalabalık kutlandığını Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğine gönderdiği 07/11/1934 tarihli raporunda ifade eden Halkevi Başkanı Dr. Aziz Nihat Uras, CHF kutlama programı çerçevesinde 1934 yılında Mardin'de açılış yapılan Halkevinin kutlamalardaki rolüne özellikle vurgu yapmıştır. Halkevi Başkanı Dr. Aziz Nihat Uras, geçen yıllardaki kutlamalara ek olarak bir genelge ile Mardin Vilayet Konağında da resmî kabul yapıldığını belirtmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğine çekilen bu telgrafta kutlamaların ayrıntılarına da değinilmiştir. Mardin Valisi Rifat Talat Öncel, Halkevi Başkanı Dr. Aziz Nihat Uras ile öğretmenler ve birçok kişinin Cumhuriyetin anlam ve önemine dair konuşmalar yapmışlardır.

Mardin Halkevi'nin Köycüler Komitesi tarafından Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına davet edilen köylülerin de büyük bir coşku ile bayramı kutladıkları raporda özellikle vurgulanmıştır. Köylülerin bayram kutlamalarına davet edilmeleri Cumhuriyet rejiminin en ücra köşelerde tanınması, anlam ve öneminin anlaşılması ve aynı zamanda toplumsal dönüşümün sağlanması açısından da önemlidir (BCA,490.01.0/1146.23.2, s. 15).

Halkevi köycüler şubesi, bu bayramlarda köylünün güzel bir gün ve zaman dilimi için uğraşmaktaydı. Bu bayramlar vesilesiyle köylünün devlet nazarındaki yeri anlatılmış ve rejime bağlı olması için konuşmalar yapılmaktaydı. Bayramlarda köylüler halkevine getirilerek ve halkevine valinin de gelmesi sağlanarak bir konuşma saati hazırlanmaktaydı. Bu vesileyle köylü de kendisine ehemmiyet ve kıymet verildiğini görüyordu (Dilek, 2013, s. 96).

Raporda ayrıca bayram günü evlerin, caddelerin, sokakların görülmemiş derecede kalabalık olduğu, gecede havai fişek ve ateş oyunları ile bayramın coşku ile kutlandığı, bu gösterilerin Suriye tarafındaki sınır köy ve kasabalardan da gıpta ile izlendiği ifade edilmiştir. Geceki kutlamalarda ayrıca belediye tarafından herkese açık bir balo tertip edilmiş ve ortaokul öğrencileri müsamere düzenlemişlerdir (BCA,490.01.0/1146.23.2, s. 16). Milli Bayram törenlerinde bu türden Batı tarzı eğlencelerle de toplumun dönüşümün sağlanması da hedeflenmiştir.

1.2. 1939 Yılı Kutlamaları

16'ncı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili çalışmaların başlanıldığına dair Mardin Valisi Ömer Cevat Ökmen CHP Genel Sekreterliğine 5 Ekim 1939 tarihinde telgrafla bildirmiştir. Maalesef bu telgraf dışında kutlamaya dair başka bilgi ve belge görülemez (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s. 17-18). Mardin Valisinin bu telgrafından da anlaşılıyor ki bu tarihte kutlamalar yapılmıştır.

1.3. 1941 Yılı Kutlamaları

Mardin'in *Kızıltepe* ilçesi Halkodası Başkanı Mahmut Bilge tarafından CHP Genel Sekreterliğine 31 Ekim 1941'de gönderilen raporda 18'inci Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının ilçede büyük bir coşku ve heyecanla kutlandığı ifade edilmiştir. Raporda 28 Ekim 1941 tarihinde saat 13:00'dan itibaren Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle yapılan programa yer verilmiştir. Şehrin bayraklarla süslediğini, halkın büyük bir heyecan içerisinde olduğunu ifade eden Mahmut Bilge, 29 Ekim 1941 Bayram günü de saat 09.00'da Halkodasında toplanan subay, memur ve halkın, Kaymakamı makamında ziyaret ettiğini sonrasında programa katılım için Halkodası binası karşısında bulunan Cumhuriyet Meydanında toplanıldığı belirtmiştir. Kaymakam, Askerlik Şube Başkanı ve Kızıltepe Halkodası Başkanı Mahmut Bilge ile öğretmenler tarafından günün anlam ve önemine dair konuşmalar yapılmıştır. Öğrencilerin şiirler okuduğu, Kızıltepe'nin köylerinden davet sonucu gelen 500 kadar atlı ile meydanda toplanan halk ve birliklerin de geçit törenine katıldıkları ayrıca raporda belirtilmiştir. Halkevlerince köylü vatandaşların bayram kutlamalarına davet edilmelerindeki temel amaç, Cumhuriyet rejimine, Cumhuriyet Halk Partisine ve Halkevlerine olan bağlılığı artırarak devlet-halk birliğini gerçekleştirmektir (Dilek, 2013, s. 96). Bütün gün Cumhuriyet Meydanında oluşturulan zafer kürsüsünün yanında ve kasabanın her semtinde oyunlar ve eğlenceler düzenlenerek bayramın şenlik içerisinde geçtiği belirten Mahmut Bilge, gecede meşaleler ve fenerlerle bayram kutlamalarının devam ettiğini ifade etmiştir. Bayram kutlamalarının üçüncü gününde köyden gelenler tarafından ciritler ve eğlenceler ile milli oyunlarla bayramın coşku içerisinde kutlanıldığını, Halkodasında kalabalık toplantılar yapılarak Cumhuriyet idaresinin önemine dair konuşmalarla halkın aydınlatılmaya çalışıldığı da raporda belirtilenler arasındaydı.

Cumhuriyetin 18'inci yıl dönümü kutlamalarının Mardin'in *Derik* ilçesinde de bayram talimatına uygun olarak büyük bir coşku ve heyecan içerisinde kutlandığı Halkevi Başkanı Şefik Ural'ın CHP Genel Sekreterliğine yazdığı 5 Kasım 1941 tarihli raporunda belirtilmiştir. Raporun içeriğine özetle bakıldığında; Halkevi Başkanı Şefik Ural, Cumhuriyetin 18'inci yıldönümü kutlamaları için ilçede Kutlama Komitesinin oluşturulduğunu, bayramdan bir hafta önce yapılacakların halka ilan edildiğini, köylere program gönderildiğini, resmi kurumların, cadde, meydan ve sokakların Cumhuriyet idaresinin anlam ve önemini kalabalık ve coşkulu katılımıyla bayramın kutlandığını, radyodan da yararlanarak konferanslar ve eğlenceler verildiğini belirtmiştir (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s. 12-13). Radyo bu dönem için önemli idi. Çünkü Doğu'ya gazetelerin ulaşması bir hayli

zaman almaktaydı. Radyo sayesinde İstanbul ve Ankara'da yapılan Cumhuriyet bayramı kutlama törenleri canlı olarak dinlenmiş ve radyo programlarıyla Cumhuriyet idaresinin yaptıkları halka duyurulmuştur.

1.4. 1942 Yılı Kutlamaları

1942 tarihinde de önceki yıllara benzer bir içeriğe sahip kutlama programının hazırlandığı görülmüştür. *Kızıltepe* Halkodası Reisi Mahmut Bilge, Cumhuriyetin 19'uncu Yıldönümü Talimatının 31'inci maddesine uygun olarak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yapıldığına dair CHP Genel Sekreterliğine 31 Ekim 1942'de rapor göndermiştir.

Kızıltepe'deki Cumhuriyet Bayramı 19'uncu yıldönümü kutlama programı Kızıltepe Kaymakamı Vehbi Güneş tarafından 22 Ekim 1942'de yayımlanmıştır.

Programa göre;

1. 28 Ekim 1942'de saat 13:00'dan itibaren resmi ve hususi müesseseler bayraklarla ve zeytin dallarıyla süslenmiş,

2. 29 Ekim 1942'de saat 10.05'te kaymakamlıkta resmî kabuller yapılmış,

3. Resmigeçit, Ordu Mensupları, Adliye Mensupları, Dâhiliye Mensupları, Maliye Mensupları, Maarif Mensupları, Sıhhiye Mensupları, Ziraat Mensupları, İnhisar Mensupları, Posta ve Telgraf Mensupları, Hususi Muhasebe ve Tapu Mensupları, Diyanet Mensupları, Belediye Memur ve Azaları, Halk Odası İdare Heyeti ve Hava ve Çocuk Esirgeme Kurumları ile Kızılay Cemiyeti mensupları, Beden Terbiyesi Mensupları, Halk ve köylülerden oluşmuştur.

Resmî kabulden sonra saat 14:00'da Cumhuriyet Meydanında kutlamalar İstiklal Marşı ile başlamış Halk Odası Reisi tarafından Cumhuriyetin faziletine dair bir konuşma yapılmış, öğrencilerin şiir okumalarıyla devam etmiştir. Geçit resmi, Piyade Bölüğü, Jandarma Bölüğü, Okul Talebesi, Beden Terbiyesi Mensupları ve atlılardan oluşmuştur. Sonrasında Cumhuriyet Meydanında davul zurna eşliğinde milli oyunlar oynanmış, günün anlam ve önemini içeren konuşmalar yapılmıştır. Bayramın olduğu gecede fener alayı yapılmış, Cumhuriyet Meydanı aydınlatılmış, milli oyunlar oynanmış ve eğlenceler düzenlenmiştir (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s. 5-7). Bu türden etkinliklerle, kutlama törenlerine katılanlara Cumhuriyet rejiminin özgürlükçü ve eşitlikçi yönünü anlatmak, birlik ve beraberliği sağlamak temel hedefti.

Mardin'in *Derik* ilçesinde de Halkevi Başkanı Şefik Ural imzasıyla CHP Genel Sekreterliğine 4 Kasım 1942 tarihinde çekilen telgrafta Cumhuriyetin 19'uncu yıldönümü talimatına uygun olarak Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yapıldığını ve radyodan da yararlandığı belirtilmiştir (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s. 8-9).

1.5. 1943 Yılı Kutlamaları

Halkevi Başkanı Şefik Ural, *Derik*'te Cumhuriyetin 20'nci yıl dönümü kutlamalarının kalabalık ve coşkulu bir şekilde, radyodan da yararlanılarak kutlandığına dair raporunu 1 Kasım 1943 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine göndermiştir. Halkevi Başkanı Şefik Ural, Cumhuriyet Bayramı kutlama talimatnamesinin ayrıntısına girmeden *Derik*'te 1943 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili olarak matbu haldeki forma kısa cevaplarla yapılmıştır veya yapılmamıştır ifadeleriyle cevap vermiştir. Bu rapora göre Cumhuriyet Bayramı talimatnamesine uygun olarak *Derik*'te bayram kutlamalarının yapıldığı görülmüştür (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s.4).

Ayrıca Mardin Halkevi'nin sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında Kızılay Kurumu aracılığıyla Cumhuriyet Bayramı'nda 81 çocuğa elbiselik kumaş dağıtmıştır (Dilek, 2013, s.105).

1.6. 1945 Yılı Kutlamaları

2 Kasım 1945 tarihinde Halkevi Başkanı Şefik Ural CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği raporunda; *Derik*'te 22'nci Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında neler yapıldığını özetle şu şekilde ifade etmiştir. Öncelikle kutlamaların Cumhuriyet Bayramı kutlama talimatnamesine uygun olarak gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Şefik Ural, kutlamalar için kutlama komitesinin oluşturulduğunu, resmigeçit ve günün anlam ve önemini içeren konuşmaların yapıldığını, *Derik* ilçesinin süslediğini, bayram kutlamalarının büyük bir coşku ile tüm halkın katılımı ile yapıldığını, salıncakların kurulduğunu, günün anlam ve önemini ifade eden sözlerin meydana asıldığını, törenin yapılacağı Cumhuriyet Meydanının temizlendiğini de raporunda belirtmiştir (BCA, 490.01.0/1146.23.2, s. 1-2).

Genel olarak bakıldığında Mardin'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, Valilik ve Halkevi'nin öncülüğünde kutlama talimatnamelerine belli bir programa göre her kesimden vatandaşın yoğun katılımıyla coşkulu bir şekilde gerçekleştiği görülmüştür.

2. HAKKÂRÎ'DE CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARI (1938-1941)

Ulusların tarihlerinde önemli zamanlar her daim olmuştur. Türk ulusu için de 29 Ekim 1923 tarihi "Milli Bayram" olarak kabul edilmiş ve o tarihten günümüze kadar ülkemizde coşkulu bir şekilde kutlanmıştır. 1938-1941 yılları arasında Serhat şehirlerimizden Hakkâri'de de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının resmi yetkililerin ve halkın katılımıyla büyük bir heyecan ile kutlandığı var olan arşiv kayıtlarından görülmüştür (BCA, 490.01.0/1144.15, s. 2).³

2.1. 1938 Yılı Kutlamaları

Hakkâri merkezdeki Cumhuriyet Bayramının 15'inci yılı kutlamaları için hazırlıklar 1935'te çıkarılan kanun ve genelgeler doğrultusunda yapılmıştır (Bolat, 2007). 1938'deki kutlamalarla ilgili arşiv kayıtlarında ayrıntılı bilgi olmamasına rağmen bu tarihte kutlamalar için bütçe ayrıldığı iki belgeden görülmüştür. İlk olarak Hakkâri Valisi Hasan Basri Konyar'ın⁴ 11 Mart 1938'de Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine çektiği telgrafında Cumhuriyetin 15'inci yıldönümü kutlamaları için ayrılan bütçe hakkında bilgi vermiştir. Hakkâri Valisi, telgrafında 1938 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için hususi bütçeden 850, belediye bütçesinden 330 lira ayrıldığını ifade etmiştir (BCA,490.01.0/1144.15.2-15). Hasan Basri Konyar'ın yerine atanan Sadullah Koloğlu'da⁵ 13 Temmuz 1938 tarihli Dâhiliye Vekâleti ve CHP Genel Sekreterliği'ne çektiği telgrafta Adliye Vekâletinden 25 lira, Maliye Vekâletinden de 50 lira ödenek verildiğini, Belediye bütçesinden ise Cumhuriyetin 15. Yıl Kutlama hazırlıkları için 25 lira ödenek ayrılmış olduğunu CHP Genel Sekreterliğine bildirmiştir.⁶ Belgelere sadece kutlamalar için ayrılan bütçeye dair bilgiler bulunmuştur. Kutlama ayrıntılarına maalesef gerek arşiv belgelerinde gerekse dönemin basınında ulaşılabilmiştir.

Cumhuriyetin 15'inci yılı kutlama törenlerinin içeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılabilmesine rağmen 1940 ve 1941 yıllarında özellikle Yüksekova ilçesinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için nelerin yapıldığı arşiv belgelerinden görülmüştür (BCA, 490.01.0/1144.15)⁷ Hakkâri'deki kutlama törenlerinin büyük bir coşku içinde geçmesi için günler öncesinde hazırlıklar yapılmıştır. Özellikle 1937'de açılışı yapılan Hakkâri Halkevi⁸ ve Halkodalarının kutlama programlarının tertip edilmesi ve uygulanması hususundaki çalışmaları ön planda olmuştur. Hakkâri merkez ve ilçelerinde Cumhuriyet Bayramı öncesinde ve sonrasında gece ve gündüz yapılacak olan bayram kutlamalarına halkın coşku ile yüksek katılımları mülki amirlerce, Halkevleri ve odalarınca sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Cumhuriyet Bayramı kutlamaları süresince Halkevi ve Halkodaları bayrak ve fırka armalarıyla donatılmış, kutlamalar organize edilmiştir.

2.2. 1940 Yılı Kutlamaları

1940'da Yüksekova'da 17'nci Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için neler yapıldığına dair bilgiler dönemin Yüksekova Halkodası⁹ Reisi N. Fuat Bilgehan'ın CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği 31/10/1940 tarihli raporundan görülmektedir. Cumhuriyet'in 17'nci Yıldönümü Bayramı Kutlama Talimatına¹⁰ uygun olarak üç gün sürmüş olan kutlama törenleri 28 Ekim günü saat 14:00'te başlamış 30 Ekim günü saat 24:00'e kadar devam etmiştir. Belirlenen kutlama programına göre ilk olarak ilçeler, kasabalar, köyler, evler bayraklar ve söğüt dallarıyla süslenmiştir (BCA, 490.01.0/1144.15/6-8).

³ Hakkâri'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili olarak arşiv kayıtlarında düzenli şekilde kutlama yıllarının olmadığı da görülmüştür. Bu çalışmada ağırlıklı olarak ilk kez BCA, 490.1.0/1144.15.2 numaralı 04.12.1941 tarihli arşiv belgelerindeki bilgiler içerik analizi yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır.

⁴ Hasan Basri Konyar, 9 Aralık 1936 tarih ve 2/5702 sayılı karar ile Hakkâri Valiliğine atandı. Resmi Gazete, 24.12.1936, s. 7457; 01 Haziran 1937-12 Haziran 1938 tarihleri arasında Hakkâri Valiliği görevinde bulundu. BCA, 30.18.1.2/70.94.18.

⁵ Sadullah Koloğlu ise, 26 Mayıs 1938 tarih ve 8853 sayılı kararname ile Hakkâri Valiliğine atandı. 9 Temmuz 1938-17 Aralık 1940 tarihleri arasında Hakkâri Valiliği görevinde bulundu. BCA, 30.18.1.2/93.108.14.

⁶ BCA, 490.01.0/1144.15, 2-14.

⁷ Konuyla ilgili ayrıca bkz. Büyüktolu, 2020, s. 955-984.

⁸ Hakkâri (Çölemerik) Halkevi'nin 21 Şubat 1937'de açılması kararlaştırılmıştır. BCA, 490.01.0/956.701.2-24. Güneydoğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul: 1939), s. 434; Ayrıca bkz. Ahmet İlyas, "Cumhuriyetin Yitik Modernleşme Mirasına Bir Örnek: Hakkâri Halkevi ve Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XVIII. 37/2018 Güz, s. 593.

⁹ Yüksekova Halk Odasının açılması kararı Hakkâri Halkevi Başkanlığınca 21 Aralık 1939 tarihinde kararlaştırılmıştır. BCA, 490.01.0/956.701, s. 2-20.

¹⁰ Cumhuriyet Halk Partisi, *Cumhuriyet'in 17'nci Yıldönümü Bayramı Kutlama Talimatı*, Ankara, 1940; Kutlama programı için bkz. BCA, 490.01/1147.26.1, s. 57.

Yüksekova'da Cumhuriyet Bayramının bir gün öncesinde törenlerin yapılacağı Cumhuriyet Meydanı temizlenip, aydınlatılmış, bayraklarla süslenmiş ve meydana halkın konuşması için hitabet kürsüsü konulmuştur. Bayram sabahı olan 29 Ekim günü sabahı 8:30'da başlayan resmigeçit törenlerinde sırasıyla:

1. Askerlik Şubesi Reisi,
2. Sulh Hukuk Hakimi,
3. Jandarma Komutanı,
4. Hudut Bölüğü Komutanı,
5. Emniyet Amiri,
6. Halkodası Başkanı ve İdare Heyeti,
7. Kaza kurum müdür ve memurları,
8. Köylerden gelen misafirler,
9. Esnaf ve tüccarlar son olarak ellerinde bayraklar ve levhalarla halk, meydanda yürümüştür (BCA, 490.01.0/1144.15/ 2-3).

Resmigeçit töreninden sonra Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına geçilmiştir. Kutlama genelgesi dikkate alınarak bayramın ikinci gününde ise Halkevi yetkileri ve öğrenciler Cumhuriyet Meydanında kurulan halk kürsüsünde, yapılan inkılapların ve Cumhuriyet idaresinin önemine dair konuşmalar yapmışlardır. Konuşmalar sonrasında eğlenceler düzenlenmiş, halka topluca yemek verilmiştir (BCA,490.01.0/998.856.1, s. 74). Bayram kutlamaları aracılığıyla bu konuşmaların yapılması milli kimliğin oluşum sürecine de önemli katkı sağlamıştır.

1940 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına Yüksekova'nın Oramar Nahiyesinden 30, Bajirge 15 ve iç nahiyeye köylerinden 30 kişi de kutlamalara davet sonucu katılmıştır. Yüksekova Kaymakamı Kazım Atakul imzasıyla 17'nci Cumhuriyet Bayramı kutlama programında belirtildiği üzere, Köylüler millî kıyafetleriyle kamalarını ve tüfeklerini kuşanmış bir şekilde törenlerdeki yerlerini almışlardır (BCA, 490.01.0/1144.15/8). Birçok ilde olduğu gibi Hakkâri'deki Halkevlerinin Köycülük Şubelerine de önemli görevler düşmüştür. Köycülük Şubeleri, Cumhuriyet idaresinin yaptıklarını, ülkeye katkılarını anlatmak, köylerden davet edilen vatandaşlara konferanslar vermek ve radyo haberlerini dinlettirmek gibi çalışmalarla birlik ve beraberliğin pekiştirilmesine katkı sağlamışlardır (BCA,490.01.0/100.985.817, s. 3-5). "*Köylülerin Cumhuriyet Bayramına katılımlarının teşvik edilmesi ulus kimliğinin oluşum süreci için önemliydi. Çünkü köylü kesimin kent yaşamını ve de Cumhuriyet İdaresini yakından görme ve anlamaları başlangıcında Cumhuriyet Bayramları bir fırsat olarak görülmüştür. Köylülerin kutlamalarda temsil edilmesi de milli kimlik oluşumunda Halkçılık ilkesine vurgu yapılması açısından dikkate değerdi*" (Afşar, 2022, s. 259).

1940 yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlama Talimatnamesi esasları dikkate alınarak hazırlanan program çerçevesinde Yüksekova'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Yüksekova Halkodası önüne belediye kürsü bırakılmış, resmi daireler bayraklarla ve söğüt dalları ile süslenmiş, Halkodasının her tarafına bayrak ve fırka armaları asılmıştır. İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlayan törenlerde ilk olarak öğrenciler ve vatandaşlar sonrasında ise Yüksekova Kaymakamı Kazım Atakul, günün anlam ve önemine dair konuşma yapmıştır. Çevre köylerden ve nahiyelerden imkânlar ölçüsünde köylü vatandaşlar bayram kutlamaları için Yüksekova merkeze davet edilmiş ve bu doğrultuda bayram programı ifa edilmiştir. Ulus bilincinin ve birlikteliğinin sağlanması için köylerden de vatandaşlar bu tür milli bayram ve günlerdeki kutlamalara sürekli davet edilmiştir (BCA, 490.01.0/1144.15/15). Bu tür kutlamalarda, Cumhuriyet rejiminin bütün toplumu temsil eden bir idare biçimi olduğunu, yeni rejimin toplum kesimlerinin tümüne kapsadığına, tüm vatandaşlara, başta Cumhuriyet idaresinin getirdiklerine, faydalarına, Türk inkılabına ve yapılan reformlarının önemine dair konuşmalar yapılmıştır (BCA, 490.01.0/1144.15/10). Bu törenlere birçok kesimden vatandaşın davet edilmesindeki bir başka temel amaçta kırsaldaki vatandaş ile şehirdeki vatandaş arasında birlik beraberliği sağlamaktır.

Bu konuşmalarda özellikle inkılapların, Cumhuriyet rejiminin kıymeti ve üstünlüğü üzerinde durulmasının esas gayesi de yeni bir toplum ve kimlik inşasında/dönüşümünde milli bayramların bir katalizör görevini görmesiydi.

Cumhuriyetin 17'nci yıldönümü münasebetiyle Yüksekova Kaymakamı Kazım Atakul konuşmasının devamında; büyük bir kurtuluş mücadelesi sonrasında Türk ulusuna en yakışan idarenin Cumhuriyet rejimi olduğunu bu idare şeklinin kongreler sürecinde ele alındığını ifade etmiştir. Eski ile yeni dönemi karşılaştırarak Cumhuriyetin idaresinin önemi üzerinde duran Kaymakam Kazım Bey, uluslararası konjonktüre de dikkat çekerek devam etmekte olan II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin barışçı rolüne de vurgulayarak "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*" politikası çerçevesinde hareket ettiklerine değinmiştir (BCA, 490.01.0/1144.15/12-13). Kaymakam Kazım Bey, bu türden diplomatik mesajla da Cumhuriyet idaresinin ulusal ve uluslararası düzeyde huzuru ve güvenliği sağlamaya yönelik çalışmalarını da vurgulamıştır.

Yüksekova'da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları gecede devam etmiştir. Cumhuriyet Meydanı başta olmak üzere Yüksekova'nın farklı yerlerinde ateşler yakılarak davul, zurna, eşliğinde oyunlar oynanmış, oluşturulan fener alayları ile ilçenin tamamı dolaşarak bayram büyük bir coşku ile kutlanmıştır

2.3. 1941 Yılı Kutlamaları

Yüksekova ilçesi Halk Odası Reisliği tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 31 Ekim 1941 tarihli raporda (BCA, 490.1.0.0/1144.15/1) 1941 yılına ait Cumhuriyet Bayramının 18'inci yıldönümü törenlerinin büyük bir coşku ile kutlandığı ifade edilmiştir.

Yüksekova Kaymakamlığı başkanlığında organize edilen tören CHP Genel Sekreterliği tarafından gönderilen Cumhuriyet Bayramı Kutlama Talimatına¹¹ uygun olarak yapılmıştır. Cumhuriyet Bayramının 18'inci yıldönümü kutlamaları özellikle Yüksekova'da önceki yıllarda yapılan programlara benzer bir şekilde şehir ve nahiyeler baştanbaşa süslenmiş, halkın geniş katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Kutlamalar için Yüksekova'ya bağlı nahije ve köylerden yüzlerce köylü vatandaş da ilçeye davet edilmiştir. Yüksekova Halkodası Başkanı N. Fuat Bilgehan, kutlamaların ilçeye gelen vatandaşların katılımıyla daha da bir coşkulu kutlandığını, kasabalardan ve köylerden gelen vatandaşların milli şuur ve heyecanlarının artırılmasına yönelik olarak Yüksekova Halkodası'nın yardımıyla öğrenciler tarafından hazırlanan "Atamız ve İstiklal" isimli piyesin sahnelenmiş o gün yapılan kutlamalarının faydaları törene katılanlara anlatılmıştır (BCA, 490.01.0/1144.15/1; BCA, 490.01.0/998.856.1, s. 14-15).

Talimatnameye uygun olarak 29 Ekim'den bir önce Yüksekova'daki dükkân ve evler bayraklarla donatılmış, Yüksekova Halkodası önünde büyük bir Halk Hitabet Kürsüsü kurulmuştur. Kürsü 30 Ekim akşamına kadar Cumhuriyet Meydanında bütün vatandaşlara açık bırakılarak Cumhuriyet idaresinin halka dayandığı, her kesimden insanın özgürce konuşabildiği mesajıyla da Cumhuriyet rejiminin halkçı yönü ön plana çıkarılarak milli kimliğin/bilincin oluşumuna katkı sağlanmıştır (Afşar, 2022, s. 255).

Cumhuriyetin 18'inci yıldönümü kutlamaları, 28 Ekim 1941'de 13:00'da başlamış 30 Ekim 1941'de 24:00'a kadar devam etmiştir. 29 Ekim bayram sabahı 8:30'da resmi törenler Cumhuriyet Meydanı'nda saygı duruşu, İstiklal ve Onuncu Yıl Marşlarından sonra resmigeçit töreni aşağıdaki sıraya göre yapılmıştır:

1. Tabur Komutanı,
2. Sulh Hukuk Hakimi,
3. Askerlik Şubesi Reisi,
4. Halk Odası ve Belediye Reisi,
5. Kaza İdare Heyeti,
6. Okullar,
7. Sporcular,
8. Esnaf ve tüccarlar son olarak ellerinde bayraklar ve levhalarla halk yürümüştür (BCA,490.01.0/1144.15/3).

1941'deki Yüksekova'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının geçmiş yıllara nazaran zengin ve güçlü bir programla kutlandığı raporda ifade edilmiştir. 29 Ekim 1941 Cumhuriyet Bayramı resmi kutlamaları için vilayetler ve kaymakamlıklar önünde yapılacak törenlere devlet erkânı ve memurlar başta olmak üzere civar köylerden, nahiyelerden kamalı ve tüfekli şekilde süslenmiş milli kıyafetleriyle gelen vatandaşlar, esnaf ve tüccarlar da katılmıştır. 1941'deki kutlamalara da Yüksekova'nın Oramar Nahiyesi'nden 50, Bajirge Nahiyesi'nden 15, diğer kasaba ve merkez köylerinden davet sonucu katılan 45 atlı ve yaya vatandaşın evlerde konaklamaları kaymakamlıkça planlanmıştır (BCA, 490.01.0/1144.15/3).

Köylülerin Cumhuriyet Bayramına katılımlarının teşvik edilmesi ulus kimliğin oluşum süreci için önemlidir. Çünkü köylü kesimin kent yaşamını ve de Cumhuriyet idaresini yakından görme ve anlamalarına bağlamında Cumhuriyet bayramları bir fırsat olarak görülmüştür. Kutlamalarda temsil edilmeleri de milli kimlik oluşumunda Halkçılık ilkesine vurgu yapılması açısından da dikkate değerdi (Afşar, 2022, s. 259).

CHP Bitlis Bölge Müfettişi Hasip Aytuna 1941 tarihli Hakkâri Halkevi Teftiş raporunda; önemli milli günler ve bayram kutlamaları münasebetiyle köylüleri davet ettiklerini günün anlam ve önemine dair onları aydınlattıklarını ve doğru yolu göstermeye çalıştıklarını ifade etmiştir (BCA, 490.01.0/998.856.1, s. 14-15).

¹¹ Bkz. Cumhuriyet Halk Partisi, *Cumhuriyet'in XVIII inci Yıldönümü Bayramı Kutlama Talimatı*, Ankara 1941.

Yüksekova'daki resmi kutlamalar, tören geçişi sonrasında 14:00'da mektepli çocuklar tarafından Cumhuriyetin ve rejimin kazanımlarını anlatan konuşmalarla devam etmiştir. 29 Ekim gecesinde de Halkodasının hazırladığı etkinlikler sonrası kutlamalar tamamlanmıştır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilanı sonrasında ortak ulus ve aidiyet kimliği oluşturmak, birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla 1925'de çıkarılan kanun ile Cumhuriyet Bayramı kutlamaları resmi bayram olarak o tarihten günümüze tüm yurttta büyük bir coşku ile kutlanmıştır. Bu kutlamalarda öncelikle yeni rejimin faydalarını anlatmak, Cumhuriyet rejimine ve Türk İnkılabına olan bağlılığı ortaya koymak temel hedeflerdendi. Farklı kesimden kutlamalara katılan vatandaşlar da ortak bir ulus kimlik bilinci oluşturma da milli bayram kutlamaları önemli katkı sağlamıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte birçok alanda başlayan değişim/dönüşüm süreçlerinde hızlandırıcı bir etkiye sahip olan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, aynı zamanda kırsal ile kentli arasındaki farklılıkların en aza indirgenmesinde, bilinçlendirmelerle ortak bir kültürün oluşturulmasında ve devlet ile halk arasında bütünleşmenin sağlanmasında önemli işlevleri de yerine getirmiştir.

Mardin ve Hakkâri'de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da bu açıdan ele alındığında görülmüştür ki -özellikle günün şartları göz önüne alındığında- birçok açıdan önemli ve kıymetli idi. Özellikle rejime bağlılıkta, devlet-halk bütünleşmesinin sağlanmasında, milli bir ulus kimliğinin/aidiyetin oluşturulmasında, kent ile yerel arasındaki farklılıkların kaldırılmasında ve kültürel birlikteliğin sağlanmasında Cumhuriyet Bayramı kutlamaları bu illerde de katalizör görevi görmüştür.

Mardin ve Hakkâri'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da resmi kutlama talimatnamesine uygun olarak yapılmıştır. Her iki ilde de kalabalık ve coşku ile kutlamalar gerçekleşmiş, bölgenin sosyo-politik/kültürel gelişimi ve dönüşümü üzerindeki etkileri milli gün ve bayramlarla güçlendirilmeye/pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bu hedef kısmen de olsa tarihi süreç içerisinde Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının katkısıyla da başarıya ulaşmıştır.

Mardin ve Hakkâri'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında da, Halkevleri ve Halkodalarının Köycülük Komiteleri başta olmak üzere bütün birimleri devletin diğer resmi kurumları ile birlikte yoğun bir şekilde çalışmışlardır. Köycülük Komitelerinin özellikle Mardin ve Hakkâri'nin köylerindeki faaliyetleri dikkate değerdi. Kutlama törenlerine köylü vatandaşların davet edilmeleri, onların ağırlandırmaları ve bilinçlendirilmelerinde bu türden milli bayramlar önemli idi. Bu davetlerle kırsaldaki vatandaşların kendilerine kıymet verildiğini görmesi, Cumhuriyetin her yurtttaşa eşit/sınıfsız davrandığını göstermesi açısından da önemlidir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

1.1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.18.11/12.75.6.

BCA, 030.18.01/011.48.17.

BCA, 030.18.11/12.62.13.

BCA, 030.18.1.2/93.108.14.

BCA, 030.18.1.2/70.94.18.

BCA, 490.01.0/1150.36.1.

BCA, 490.01.0/1150.37.1.

BCA, 490.01.0/2.9.12.

BCA, 490.01.0/3.13.26.

BCA, 490.01.0/1146.23.

BCA, 490.01.0/1144.15.

BCA, 490.01.0/956.701.

BCA, 490.01.0/1147.26.1.

BCA, 490.01.0/998.856.1.

BCA, 490.01.0/100.985.817.

1.2. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:4, Cilt: 16, TBMM Matbaası, 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, Cilt: 18, TBMM Basımevi, 1976.

Düstur, 3.Tertip, C.5, 26 Teşrinievvel 1340.

Düstur, 3.Tertip, C.6, 21 Nisan 1341.

Resmi Gazete, Sayı: 2452, 15 Temmuz 1933.

Resmi Gazete, 24 Aralık 1936, s. 7457.

Cumhuriyet Halk Partisi. (1940). Cumhuriyet'in 17'nci Yıldönümü Bayramı Kutlama Talimatı.

Cumhuriyet Halk Partisi. (1941). Cumhuriyet'in XVIII inci Yıldönümü Bayramı Kutlama Talimatı.

2. Kitap ve Makaleler

Afşar, E. (2022). "Milli kimlik oluşturma sürecinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Denizli örneği (1934-1948)". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8(1). 248-262.

Althusser, L. (1978). *İdeoloji Ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Birikim Yayınları.

Bolat, B. S. (2007). Milli bayram olgusu ve Türkiye'de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları (1923-1960). [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Büyüktolu, R. (2020). Hakkâri-Yüksekova'da Cumhuriyet Bayramı kutlamaları (1940-1941), *Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu*. (Koçaslan, S. Yay. Haz.) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 955-984.

Dilek, H. (2013). *Mardin Halkevi ve faaliyetleri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Doğaner, Y. (2007). "Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (9), 119-143.
- Erol, A. (2020). *Bir deifikasyon öyküsü, Modern Devlet*, Endülüs Yayınları.
- Güneydoğu birinci genel müfettişlik bölgesi (1939), Cumhuriyet Matbaası.
- İlyas, A. (2018). "Cumhuriyetin yitik modernleşme mirasına bir örnek: Hakkâri Halkevi ve çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 18(37), 589-603.
- Koçlar, B. (2022). *Recep Peker, bir inkılâpçının hikâyesi*, Berikan Yayınevi.
- Özalper, M. (2015). "Birinci Meclis'te Muş milletvekilleri ve faaliyetleri (1920-1923)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 512-528.
- Özüçetin, Y. (2019). "Gönderilen talimatname, alınan kararlar, hazırlanan konferans metinleri ve okutulacak şiir bağlamında Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları", *Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 94, 1-22.
- Pınar, M. & Tunç, V. (2021). Tek Parti Dönemi raporlarında Van. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van Özel Sayısı*, 161-190.
- Teke, C. (2019). "Hâkimiyet-i Milliye bağlamında CHP Halk kürsüleri". (Koçlar, B. vd. Ed.), *Hâkimiyet-i Milliye Uluslararası Bilgi Şöleni*, 12-24.
- Zeyrek, Ş. (2016). *Türkiye'de halkevleri ve halkodaları*. Anı Yayıncılık.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

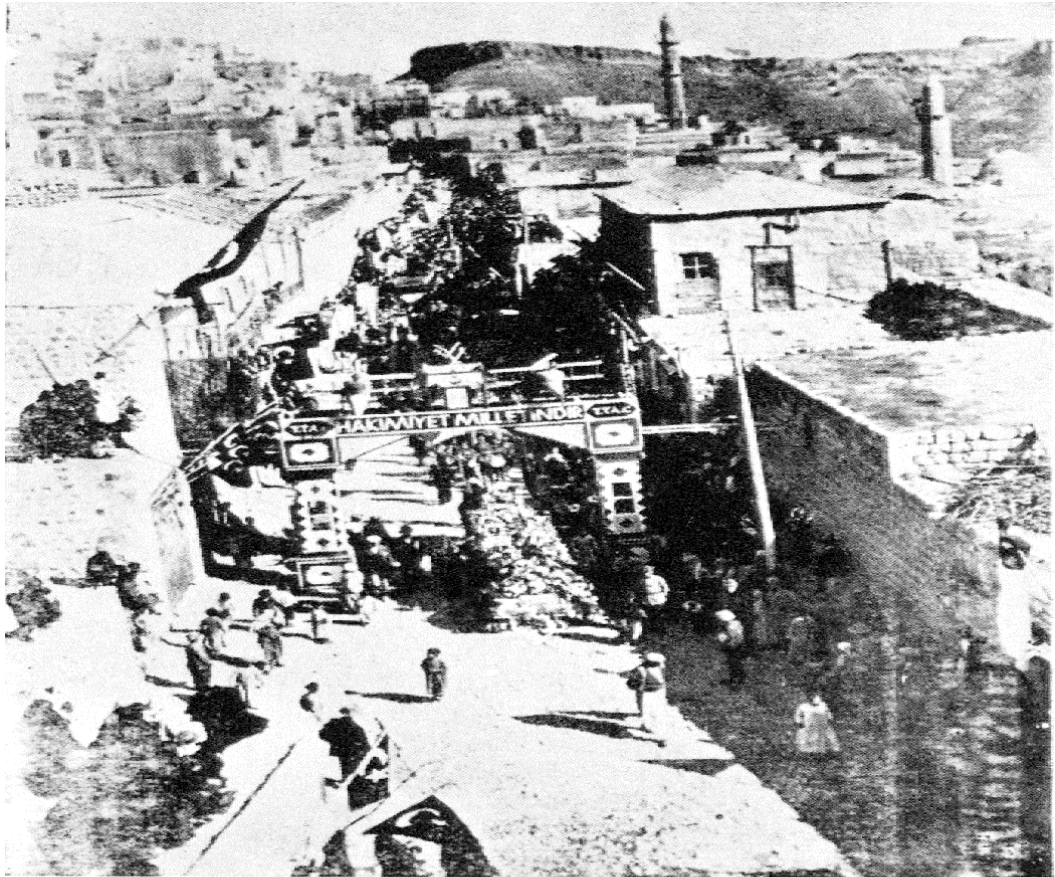
Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler

Resimler: Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Mardin, H.Dilek A.g.t. s. 126-141.

Cümhuriyet Bayramına ait bir intiba

Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Mardin, H.Dilek A.g.t. s. 126-141.

Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Mardin, H.Dilek A.g.t. s. 126-141.

Cumhuriyet Bayramına aid bir int.ba
" Köylüler Belediye önünde "

Köyçüler Komitesi

Cumhuriyet Bayramında Halkevimizi Kut'ulamaya
Gelen Köylülerin Mümessilleri Köyçüler Komitesiile
Birlikte Halkevi Kapısında

Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Mardin, H.Dilek A.g.t. s. 126-141.

Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Hakkâri, BCA, 490.1.0.0/1144.15.2

XVI. Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Hakkâri. Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Hakkâri, BCA, 490.1.0.0/1144.15.2